

חינוך חרדי בגילי תיכון (ט' עד י"ב)

אוקטובר 2026 – תשרי תשפ"ז, מיכל צ'רנוביצקי

מבחינה מבנית, מערכת החינוך החרדית בגילי גן ובית ספר יסודי (א'-ח'¹) אינה שונה באופן מהותי ממערכת החינוך הכללית בישראל. לכן החינוך הממלכתי-חרדי (ממ"ח) הוא פתרון בר-קיימא בקבוצות הגיל האלה, והן יכולות להשתלב בו יחסית בקלות. המצב שונה בגילי העל-יסודי (ט'-י"ב). המסמך להלן יתמקד בתיאורו ובהצעת דרכים לשיפורו.

בשנות התיכון, הבנים החרדים לומדים במוסדות ישיבתיים, רובם המוחלט בישיבות קטנות (מוסדות תרבותיים ייחודיים), שאין בהן לימודי חול, ומיעוטם בישיבות תיכוניות חרדיות, שכוללות לימודי חול. המודל הישיבתי שונה מאוד מהמודל התיכוני הרגיל, וזה מקשה על מציאת פתרון פשוט ואחיד לבנים בקבוצות הגיל האלה בחינוך החרדי. לכן הפתרון שאנחנו מציעים כולל שני רכיבים משלימים: הרכיב הראשון הוא הסדרת המוסדות התרבותיים הייחודיים, כולל תמרוץ הכנסת לימודי חול; הרכיב השני הוא תוכנית ממשלתית להגדלת מספר החרדים שלומדים בישיבות תיכוניות חרדיות.

מערכת החינוך החרדית לבנות בגילי תיכון סובלת מבעיה אחרת: מצבה סביר מבחינת תוכני השיעורים, הרמה הלימודית והכשרת המורות, אך קיימת אפליה חמורה בהליכי הרישום והקבלה למוסדותיה. הפתרון לבעיה הוא העברת האחריות לרישום ולשיבוץ לידי הרשויות המקומיות.

המצב הנוכחי

¹ בחינוך החרדי אין חטיבות ביניים. החינוך היסודי הוא עד כיתה ח', ולאחר מכן הבנות עוברות לתיכונים והבנים לישיבה.

בנות

בחינוך התיכוני החרדי לבנות המצב סביר יחסית ברמה התוכנית וברמה הפדגוגית. מבחינה מבנית ומשפטית, התיכונים החרדיים לבנות (סמינרים) מקבילים לתיכון ממלכתי שנמצא בבעלות של רשת או עמותת חינוך ובניהולן (להבדיל מתיכונים עירוניים שמנהלים בידי העירייה או בידי רשת/עמותת חינוך שנבחרה במכרז על ידי העירייה). בחלק מהמוסדות עושים בגרויות ובחלק קיימים מבחנים מקבילים לבגרויות. מכיוון שהרישום למוסדות אינו אזורי אלא נעשה בכל אחד מהם באופן עצמאי, התוצאה היא אפליה קשה בהליך הקבלה: מנהלי הסמינרים מכריעים על סמך רקע עדתי, דתי ומעמדי מי תזכה להיכנס בשערי המוסד.

אפליה בקבלה למוסדות לימוד היא תופעה נפוצה בחינוך החרדי גם בגילי יסודי אך היא מחריפה בקבלה לתיכון.

בנים

בחינוך החרדי של בנים בגילי תיכון הבעיות והאתגרים משמעותיים יותר מאשר בשנות היסודי.

החינוך התיכוני החרדי מתחלק לשני סוגי מסגרות: מוסדות תרבותיים ויחודיים ומוסדות תיכוניים.

79% מהבנים החרדים ממשיכים לאחר כיתה ח' לשלוש שנות לימוד בישיבות קטנות – מוסדות תרבותיים ויחודיים. במוסדות האלה אין לימודי חול בכלל. תוכנית הלימודים כוללת בעיקר לימוד גמרא – בשיעורים בכיתות ובלימוד עצמי בחברותות בבית המדרש – ומעט לימודי קודש אחרים. הצוות לא מוכשר להוראה, ואין כמעט פיקוח של משרד החינוך. סדר היום מתחיל מוקדם בבוקר ומסתיים מאוחר בערב, והוא כולל שלוש תפילות ולרוב גם שלוש ארוחות. ברוב המוסדות יש פנימייה, כלומר התלמידים ישנים בישיבה. רוב המוסדות קטנים, בין כיתה לשתי כיתות בכל מחזור. התקצוב של המדינה הוא 60% מתקציב בסיסי ממוצע של תיכון, ותשלומי ההורים נעים בין 500 ל-1,000 שקל בחודש.

21% מהבנים בלבד לומדים במוסדות תיכוניים. יש שלושה סוגים כאלה:

- **ישיבה תיכונית חרדית** – מסגרת עם בגרות מלאה ולימודי גמרא ברמה גבוהה, יום לימודים ארוך ובדרך כלל גם פנימייה. חלק מהמוסדות האלה מתוקצבים כפול מתיכון רגיל באמצעות קול קורא ויחודי. שכר הלימוד הוא בין 1,000 ל-3,000 שקל בחודש.
- **ישיבה תיכונית / תיכון לנוער בסיכון** – מסגרת עם לימודי מקצוע או בגרות לצד היקף מצומצם יותר של לימודי קודש. המוסדות האלה נסמכים על מודלים תקציביים של חינוך מיוחד ונוער בסיכון, שמכסים את כלל ההוצאות, לכן הלימודים בהם בחינם או בשכר לימוד נמוך.
- **ישיבה משלבת** – מסגרת עם בגרות בגמרא ומידה מסוימת של לימודי אנגלית ומתמטיקה. המוסדות האלה מסתמכים על כך שאין הגדרת ליבה לשנות התיכון.

מדוע קשה למצוא פתרונות לחינוך העל-יסודי לבנים חרדים?

בשנות היסודי (א'-ח'), אפשר לשלב את בתי הספר החרדיים לבנים במערכת החינוך הממלכתית בקלות יחסית. מבחינת מספר השעות ואופן הלימוד, אין ביניהם הבדל משמעותי, ולכן המודל הישראלי הרגיל של מערכת החינוך מתאים מבנית ותקציבית גם לחינוך החרדי, והממ"ח מהווה פתרון לקבוצות הגיל האלה.

בחינוך העל-יסודי (ט'-י"ב) לעומת זאת, המודל השונה לחלוטין של החינוך החרדי לבנים מקשה על הכללתו בחינוך התיכוני הכללי בישראל מכמה סיבות.

ראשית, הרוב המוחלט של החברה החרדית לא יוותר בשום פנים ואופן על לימודי הגמרא והקודש המסיביים בשנות התיכון. אמנם הנכונות לשלב לימודי חול ובגרויות גדלה, אבל לא על חשבון לימודי גמרא וקודש. לכן המודל של תיכון דתי שהוא בעצם תיכון רגיל עם כמה שעות שבועיות נוספות של גמרא וקודש לא מתאים לחברה החרדית. הישיבה התיכונית – שמשלבת בין הרבה מאוד שעות לימוד של גמרא וקודש ולמידה בסגנון ישיבתי² ובין לימודי חול ובגרויות – היא מודל מתאים יותר לחברה החרדית, אבל כרוכה בו הרחבה משמעותית של שלל דברים לעומת תיכון רגיל:

- מספר שעות הלימוד גדול יותר באופן משמעותי.
- נדרש צוות מקצועי גדול יותר: צוות של מורים לבגרויות ומנהל תיכון לצד צוות ישיבתי הכולל ראש ישיבה, ר"מים ומשגיח.³
- נדרשת התאמה של בינוי – בנוסף לכיתות ולמבנים של תיכון רגיל, בישיבה תיכונית צריך גם בית מדרש וחדר אוכל, וברובן, כזכור, יש גם פנימייה.

כל אלה מקשים על האפשרות לתכנן מודל שיקיים חינוך חרדי תיכוני בתקצוב שווה לתקצוב של חינוך תיכוני לא חרדי ללא השלמת תקציב באמצעות שכר לימוד גבוה שההורים משלמים או באמצעות פילנתרופיה.

עצם המעבר מחינוך על טהרת הקודש למסגרת המשלבת לימודי חול אינו מובן מאליו בקרב הורים חרדים וקהילות חרדיות. בעוד שבחינוך היסודי המעבר לממ"ח כולל הוזלה משמעותית של שכר הלימוד שההורים משלמים, שכר הלימוד בישיבות התיכוניות החרדיות גבוה בהרבה מזה שבישיבות הקטנות. כך נוצר חסם משמעותי לבחירתם של הורים וקהילות לעבור למודל הזה והוא רלוונטי רק לאלה שגם מעוניינים במידה רבה בשילוב לימודי חול וגם יכולים לעמוד בכך כלכלית.

ישיבה תיכונית חרדית חדשה קמה כמוסד צומח. בדרך כלל מתחילים עם כיתה אחת במחזור, מתוך שאיפה להתרחב לשתי כיתות במחזור בהמשך, ורק כעבור ארבע שנים מתמלאות בה כל שכבות הגיל. בהתאם לכך, ולמרות תשלומי

² חלק משמעותי מלימודי הגמרא (כמה שעות כל יום) לא נעשים במסגרת כיתתית, אלא בבית המדרש, כל תלמידי הישיבה ביחד, בלימוד עצמי בחברותות.

³ ר"מ (ריש מתיבתא) הוא רב המלמד גמרא בישיבה. הר"מים יכולים לשמש גם בתפקיד מחנך כיתה. משגיח הוא רב האחראי על תלמידי הישיבה בתחומים שמחוץ לתוכן הלימוד, בעיקר בנוגע להתקדמותם הרוחנית. הוא יכול לשמש גם בתפקיד ר"מ.

ההורים הגבוהים, חולפות כשלוש-ארבע שנים עד שהמוסד מצליח להתאזן כלכלית. עד אז, היזמים נאלצים לספוג את ההפסד הכספי.

נכון להיום, קול קורא של משרד החינוך מאפשר לישיבות שעומדות בקריטריונים לקבל תקציב שעות כפול, תקציב נוסף להזנה ותוספות אחרות, שאינן מכסות את הבינוי הנדרש. הקול קורא הוא שנתי ולכן העמותות שמקימות ומנהלות את המוסדות אינן יכולות לסמוך על תקציבים קבועים ולבנות תוכנית כלכלית על בסיסם.

הצעות קיימות לפתרון המצב

הרחבת מספר הישיבות התיכוניות החרדיות על חשבון הישיבות הקטנות נידונה זה זמן כפתרון למצב הקיים במוסדות החינוך החרדיים לבנים בגילי תיכון. במכוני המחקר ועל שולחן מקבלי ההחלטות מונחות כמה הצעות ליישום הפתרון:

- **הפיכת התמיכה של הקול קורא הממשלתי שמעניק לישיבות תיכוניות חרדיות תוספת תקצוב מתמיכה שנתית לתלת-שנתית.** הבעיה בהצעה הזאת היא שמנגנון המבוסס על תמיכות אינו יכול לשמש בסיס יציב למסלול חינוכי רחב-היקף, והוא גם יוצר מודל תקצוב חריג ביחס לתיכונים אחרים.
- **הפעלת תוכנית ממשלתית להרחבת מספר הישיבות התיכוניות באמצעות שיתוף פעולה של משרדי הממשלה, הרשויות המקומיות, יזמים ופילנתרופים.** הבעיה במודל הזה, של מכון ירושלים, היא הקושי לספק מענה בקנה המידה הנדרש לרוב הבנים החרדים.
- **שלילת תקצוב ממוסדות שאינם מלמדים לימודי חול או ביטול מעמד "מוסד תרבותי ייחודי".** ההצעה הזאת נידונה יותר ויותר בשדה הפוליטי, אבל ללא יצירת חלופה נגישה ובת-קיימא, מהלך כזה רק יכביד על המוסדות ועל המשפחות מבלי להביא למעבר משמעותי של תלמידים למסלולים אחרים. המהלך גם לא יעמוד ככל הנראה במבחן בג"צ.

הפתרון שלנו

בנים

אנחנו מציעים פתרון שכולל שני רכיבים המשלימים זה את זה: הסדרת המוסדות התרבותיים הייחודיים, כולל תמרוץ הכנסת לימודי חול; והפעלת תוכנית ממשלתית להגדלת היצע הישיבות התיכוניות החרדיות ולהגדלת אחוז התלמידים הלומדים בהן.

1. הסדרת המוסדות התרבותיים הייחודיים

כדי שמוסד תרבותי-ייחודי ימשיך לזכות להכרה ולתקצוב בידי המדינה בשיעור דומה למידת התקצוב שלו היום (60%), או בשיעור אחר שייקבע, הוא יצטרך לעמוד בקריטריונים הבאים:

- רישוי ובטיחות כמו מוסד יסודי במעמד פטור.
- הכשרה בסיסית להוראה של כלל הצוות החינוכי, גם ר"מים ומשגיחים. משרד החינוך יגבש לצורך כך תוכנית הכשרה מיוחדת, שתתקצב על ידי המדינה ותכלול פדגוגיה, אמצעים לאיתור ילדים מתקשים ולסיוע להם וכו'.
- הכנסת תוכנית מוגנות.
- דיווח מלא למשרד החינוך על מצבת ההוראה.
- פיקוח מלא של משרד החינוך.

המוסד יהיה זכאי לשנתיים לצורך השלמת העמידה בקריטריונים להסדרת המוסד ולהמשך קבלת התקציב, כולל הכשרת הצוות החינוכי הקיים. מוסדות שלא יסדירו את פעילותם ייסגרו.

תוספת תקציב תינתן על סמך הדברים הבאים:

- הכנסת לימודי חול ובגרות בסיסית במודל בגרות אקסטרנית. מוסד יוכל לעשות את זה בשנה השלישית, או לחלופין לפרוס זאת על שלוש שנות הלימוד. הלימודים יתוקצבו באופן מלא על ידי המדינה (השלמת התקציב ל-100%).
- השתתפות של הצוות התורני בתוכניות שנתיים לפיתוח מקצועי תזכה את המוסד בתוספת 10% תקצוב באותה שנה. ההשתלמויות יתוקצבו על ידי המדינה כפי שמתקצבות ההשתלמויות במערכת החינוך הממלכתית.
- הכנסת יועץ חינוכי מקצועי. המדינה תוסיף לתקציב המוסד את עלות העסקתו.

2. הפעלת תוכנית ממשלתית להגדלת היצע הישיבות התיכוניות החרדיות ולהגדלת אחוז התלמידים הלומדים

בהן

א. העברת האחריות על הקמת הישיבות התיכוניות החרדיות לידי המדינה והרשויות המקומיות

משרד החינוך יגבש מפה ארצית שעל פיה יקומו ישיבות בכל הריכוזים החרדיים (ליטאיות-ספרדיות בנפרד וחסידיים בנפרד), במטרה לייתר את נחיצות הפנימיות (חדרי מגורים) ולצמצם את הבינוי העודף ביחס לתיכון רגיל לכדי חדר אוכל ובית מדרש בלבד.

בהתאם למפה יורה משרד החינוך לכל רשות מקומית כמה ישיבות תיכוניות חרדיות עליה להקים בתחומה ויגדיר את אופיין. הרשות תדאג לבינוי לצורך הקמת הישיבות ותפרסם מכרז להפעלת המוסד בידי רשות ועמותות חינוך בדומה לחלק מהתיכוניים של החינוך הממלכתי.

בנוסף לכך:

- יינתן תקצוב ממשלתי לתוספות הבינוי הנדרשות: בית מדרש וחדר אוכל.
- כדי לצמצם את ההשקעה הכספית ייעשה מאמץ לפתוח בכל ישיבה לפחות שתי כיתות תקניות במחזור.
- יהיה תקצוב ממשלתי מלא של הגירעון בארבע השנים הראשונות של מוסד חדש (מוסד צומח מצוי בגירעון תקציבי), עד להגעה ליעד שייקבע לאחוז התלמידים בישיבות תיכוניות חרדיות מכלל התלמידים החרדים בגילי תיכון.

ב. גיבוש מודל תקצוב יציב לשעות הלימוד ולשכר המורים בישיבות התיכוניות החרדיות

חלופות אפשריות:

- הפיכת הקול קורא לתמיכה ארבע-שנתית.
- הגדרת מסלול בגרות תורני-חרדי מורחב (בדומה לבגרות טכנולוגית), שיכפיל את שעות התקן המתקצבות של המוסד.
- הגדרה של מודל תקצוב חדש לכלל התיכונים בישראל: 50% מהתקציב לבגרות בסיסית ו-50% תקציב לשימוש המוסד לפי ראות עיניו.

בנוסף לכך, יוגבל סכום שכר הלימוד בישיבות התיכוניות החרדיות. תשלום ההורים לא יעלה על 1,000 שקל - הרף הגבוה של שכר הלימוד המקובל במוסדות התרבותיים-הייחודיים.

בנות

האפליה ברישום בנות לתיכונים חרדיים ובקבלתן למוסדות הלימוד תימנע באמצעות העברת מלוא הסמכות בתהליכים האלה לידי הרשויות המקומיות. הדבר ייעשה תוך שמירה על מגוון המסלולים החינוכיים המוצעים ועל חופש הבחירה של התלמידות והוריהן.

התלמידות יירשמו ברשות המקומית לשלושה מוסדות על פי בחירתן בסדר עדיפות יורד, ללא הגשת תעודות וציונים וללא מבחנים במוסדות. אם במוסד מסוים יעלה הביקוש על מספר המקומות, הרשות המקומית תחליט על הגדלת ההיצע (פתיחת כיתות נוספות) או על קבלה באמצעות הגרלה. אם לאחר סבב הרישום הראשון וההגרלות עדיין יישארו בנות שלא התקבלו לשום מוסד שנרשמו אליו, יתקיים סבב רישום שני. ההליך ינוהל בשקיפות ובפיקוח משרד החינוך וילווה בבקרה סטטיסטית שנתית של מצבת התלמידות הסופי, במטרה לוודא שאכן לא היתה אפליה.